

ԴԵՊԻ ԼՅԱՌՆ ՄԱՍԻՍ

Ակսել Բականցին, պայծառ բարեկամիս

Նա դուրս եկավ տնից առավոտվա ծեփին,
Իր ետևից կամաց դուռը փակեց,
Վերջին անգամ նայեց իր տնակին —
Եվ քայլերը ուղղեց դեպի բաղերը: —
Ցուրտ էր: — Արևը դեռ հորիզոնից
Նոր էր փռել աղջամուղջը վաղընջական,
Եվ վաղ առավոտի ծիրանեզույն ֆոնին
Հեռվում երևում էր Մասիսը՝ կապույտ շղարշ հագած...

Գիշերը չէր քնել: — Քրքրել էր թղթերը,
Երկար թերթել թերթերը բազմաթիվ, —
Օրագրեր, գրքեր, ձեռագրեր,
Գրություններ՝ մնացած դեռ Դորպաստից:
Կյանքի նման իր բարդ, խառնիխուռը, լիքը,
Իր խոհերի նման բազմապիսի,
Խոհեր՝ ուղղած դեպի սերունդները գալիք,
Ծրագիրներ՝ կիսատ, կամ սկսված հազիվ, —
Ո՞ւմ էր թողնում բոլորը, ո՞ր սիրեցյալ սանին,
Որպեսզի վաղը նա այդ թերթերից
Գուրգուրանքով հաներ իր խոսքը կենդանի
Եվ խնամքով հանձներ տպագրյալ գրին...
Եվ նամակներ ապա... Այդ թերթերը դեղին,
Ծածկած հաճախ գրով գոթական —
Այդ չէ՞ր միթե հախուռն իր օրերի ուղին,
Իր խոհերի, գործի ու տքնաջան
Մաքառումի՝ ընդդեմ իր գոյության չարքաշ...
Օ՛, անպտուղ վաստակ ու տքնություն երկար,
Գոսն օրերում — ոգու հոգնություն ե՛ղկ, —
Անաեանելի գալիք ու կապարե ներկա,
Անհորիզոն կյանքի կապարե ե՛րգ...

Գիշերը երկար նա նստած
Քրքրել էր իր հին նամակները բազում.—
Մոռացության փոշին էր նրանց վրա նստած,
Եվ թվում էր՝ հեռու մի երազում
Նա տեսնում է կրկին իր օրերը,

Հորձանուտը նրանց անօրինակ —
 Այդ դեղնավուն թերթերը, այդ զանազան գրքերը՝
 Ինչ ըղձերով արդյոք հորինած...
 Նամակների դեզում կային խստաբարո
 Գրություններ՝ շեշտով խրատական,
 Ինչ-որ ուրիշ կյանքի ընթացք բարբառող —
 Գրություններ կային, որոնք, սակայն,
 Նշում էին նրան ուղի նվաստ,
 Գծում դժնի ընթացք ասիացու,
 Եվ հորդորում էին քայլով զգաստ
 Ընթանալ կամոքն աստուծո՝
 Խոնարհությա՛ն շավղով, առաքինությա՛ն,
 Դարերով սրբագործյալ հեզության,
 Որ ժողովուրդը լինի, ինչպես հնում —
 Չարքաշ, աստվածավախ ու արդար: —
 Սակայն նամակների դեղին դեզերում,
 Ծայլերում նրանց փոշաբույր
 Հանկարծ աչքին ընկավ մի գրություն գերող՝ —
 Մի փոքրիկ թերթ կապույտ: —
 Ինչպես ցողն է լինում ծաղիկների վրա՝
 Թափանցիկ, վաղընջական ու գերող —
 Այդ թերթիկը կապույտ ալեկոծեց նրա
 Հուշերով՝ չճաշակած մի քաղցրություն բուրդ...
 Հիշեց: — Ե՛րբ էր արդյոք: — Դեռ ինքը՝ երիտասարդ՝
 Լցված երազներով ու հույզերով,
 Երևանից մինչև այն եզերքը հասած՝
 Բռնկվեց անկարելի մի սիրով...
 Մոայլ հեռուներից եկած մի աբեղա,
 Ընտելացած խոհեմ երազի ու կյանքի —
 Ջգեցած սուրբ վարքի խստաբարո ուրար —
 Դեմ հանդիման եկավ այդ տենչանքին անգին...
 Եվ հանկարծ — այնքա՛ն պայծառ,
 Կարծես այսօր լիներ, հենց հիմա —
 Պատկերացավ նրան այդ անցյալը
 Մի տեսիլի նման: —
 Կանգնեց իր դեմ աղջիկը. — ոսկե գիսակներով,
 Աչքերով, որպես երկնակամար,
 Աստվածածնի նման պսակավոր, —
 Ի՞նչ մեղսական ու հույլ տենչանքների համար
 Բուսած, ինչպես ծաղիկ, անուշ ու անգրկելի...
 Երիտասարդ էր, կուրծքը հեշտանքով լի:
 Բարակ մատներն ինչպես սիրո տավիղ. —
 Մորմոքում էր իր սիրտը անհուն ցավից,

Երբ դիտում էր պատկերն այդ մեղսալի...
 Այդ երբ էր. երեկ էր, թե տարինե՛ր,
 Տասնամյակնե՛ր առաջ... Եվ երբ անցավ...
 Ժամանակը հետո փոշոտ պատնեշ հինեց —
 Եվ ինքը ամբո՛ղջը մոռացավ: —
 Եվ ի՞նչ մնաց: — Այս թերթը ոսկերիզ,
 Այս թերթիկը կապույտ, ինչպես անուրջը,
 Ուր գրում է նա իր հրաժեշտի խոսքերը,
 Այն ոսկեծամ աղջիկը — Շարլոտտա Շուլցը: —
 Մի բաց-կապույտ թերթիկ, վերևը զարդարած
 Սուվենիրով խրթին ու մանրանկար,
 Եվ գոթական սուրսայր նշաններով գրած
 Ոտանավոր մի խեղճ ու անքանքար...
 Ահավասի՛կ ամբողջը: — Երկա՛ր, երկա՛ր նայեց
 Սուվենիրին նա նուրբ ու գրեթե,
 Ուզեց ճմլել այդ թերթը, ինչ-որ մի տեղ պահել,
 Կամ պատառոտել նվերը, —
 Սակայն թողեց. թաղեց թերթերում ա՛յլ,
 Կամքի վերջին ճիգով քերեց խոհերից,
 Եվ սկսեց թերթել զգաստությամբ մռայլ
 Մյուս թերթերը հին: —
 Եվ հետո, արդեն լուսադեմին,
 Երբ մոտենում էր տնից հեռանալու ժամը —
 Նա զգրոցից հանեց տետրակ մի հին,
 Որ նայի նրան մի անգա՛մ էլ:
 Երկա՛ր, երկա՛ր նայեց նա տետրակին,
 Հիշեց հանկարծ իր հորը, Երևանի բերդը,
 Մորը հիշեց՝ պարթև ու արխալուղ հագին, —
 Եվ սկսեց թերթել...
 Նախ թերթում էր այնպես, աննպատակ,
 Հետո աչքին ընկավ մի բայաթի,
 Սկսեց կարդալ մի հատված,
 Հետո խորասուզվեց — և մինչև առավոտի
 Շողն առաջին ընկավ սենյակից ներս —
 Նա կարդում էր, կարդում էր, մոռացած, որ պիտի
 Շուտով թողնի ամբողջը և ելնի վեր...
 Երկա՛ր, երկա՛ր կարդաց: — Մի երկու տեղ
 Նկատեց փոքրիկ վրիպումներ
 Եվ մատիտով ուղղեց: — Հետո թեթև
 Այլ ուղղումներ արավ, — սակայն անվերջ
 Գիտակցության տակից, իր էության
 Մութ խորքերից, ուր միտքը վախում էր թափանցել —
 Տազնապալից աճում էր ահանման մի բան՝

Կասկածի պէս անորոշ ու անձև...
Արդէն մոտենում էր առավոտը և նա պիտի գնար,
Սակայն կարդում էր դեռ, — և հանկարծ
Տագնապալից այն միտքը անհնար
Բարձրացավ, ցցվեց ուղեղում զարմանալի ուռուցիկ ու պայծառ: —
Ի՞նչ է ասում այդ գիրքը և ի՞նչ բարբառում.
Զուր չէ՞ արդյոք վատնել անհատնելի ձիրքը.
Եվ չի՞ արդյոք եղել իր ողջունած հեռուն
Մի թիար անվատթար, — և այդ գիրքը՝
Իր արյունով, սրտի յուրաքանչյուր նյարդով,
Իր վերջին ճիգով հորինած —
Չէ՞ արդյոք խեղճության ու սխալի աղյունք՝
Սերունդների երթին ի վնաս...
Վաղո՞ւց են չարաշուք այդ խոհերը խոցել
Անօգնական իր սիրտը, — սակայն ամեն անգամ
Հենց որ հանել է գիրքը և կարդացել —
Ինչ-որ անհուն մի բան,

Զարմանալի մի բան՝ կարոտի
Ու թովչության նման անհասկանալի —
Ողողել է իր սիրտը և կոկորդում
Իբրև արցունք՝ հորդել...Օ՞, անձկալի

Ժամեր միայնության՝ ն, ընդվզո՞ւմի, խոհի՛,
Ոգու ըմբոստության ու կորովի, —
Ստեղծագործ մտքի թռի՛չք ամեհի՛
Ճգնության պէս անձուկ ու թովիչ...
Եվ հայրենի բարբառը՝ որոտաձայն, հախուռն,
Ոգու անեղծ հրով սրբագործած, —
Եվ խորախոց խոհերը տարիներում անդուռ —
Միթե սո՞ւտ է բոլորը և փորձա՞նք...
Միթե մո՞լիս է բոլորը, ոգու սայթաքո՞ւմ, —
Եվ ամենը, որ եղել է կյանքում
Իր երազանքը սուրբ, իր ըղձանքը թաքուն —
Անխմա՞ ստ է եղել, ինչպէս հորձանքով,
Գոսն օրերի դժնի հորձանուտով տարված
Թղթե՛ չնչին նավակ կամ տաշեղ, —
Եվ իր կյանքը ամբողջ եղել է սին մի հարց՝
Աննպատակ ուղղած և ամպաշեն...
Բայց ո՞չ. ի՞նչ էլ լինի — այնուամենայնիվ
Հո չի՞ ստում կարկաչն այս բարբառի,
Այս երգեցիկ գրքի երգանման ձայնը,
Որ դիպչելով կյանքի հազարամյա քարին՝

Պիտի ճեղքե այդ քարը, այդ ժայռակուռ պարիսպը,
 Պիտի բանա թեկուզ փոքրիկ կածան,
 Որ դպրությունն անցնի ու հորդանա, ինչպես
 Ջինջ առուն է անցնում ջրանցքներով բացած: —
 Ո՛չ չի ստում բարբառը. — ահավասի՛կ գարնան
 Հեղեղների նման որոտում է իր դեմ, —
 Եվ նա կարդում է հափշտակված, կարդում է բարձրաձայն,
 Իսկ դուրսը — առավոտ է արդեն: —
 Իսկ եթե չի՛ ստում այն կասկածը
 Եվ ստում է այս գիրքը... — Նա
 Տագնապասիրտ՝ գրքի նախաբանը բացեց,
 Մի երկու տող կարդաց — և գազազած
 Պատրաստվում էր արդեն շարտել գիրքը դեն, —
 Երբ աչքերի հանդեպ ահասաստ
 Հառնեց, կանգնեց հանկարծ մի բարի դեմք...
 Այդ նա՛ էր — ուսուցի՛չը: — Դեմքով բարի,
 Ե՛վ հարազատ, և՛ սառը, խստաբարո,
 Բարեկամի նման մտերիմ,
 Ե՛վ անհողողող, և՛ մեղմ, և՛ անսահման ներող —
 Նայեց նրան մի պահ, աչքերը սևեռեց
 Նրա հոգու խորքը — և մարմարի պես նուրբ
 Ձեռքը եղբայրաբար գրքի վրա դրեց
 Եվ մրմնջաց հանգիստ. — Թո՛ղ, Խաչատո՛ւր: —
 Այնքան քնքո՛ւշ էր ձայնը — և, միննույն պահին,
 Ահասաստ էր, ինչպես մահվան պատգամ,
 Եվ նա հիշեց հանկարծ. — այն ցուրտ ճանապարհին
 Դեպի լյառը Մասիս — մի անգամ
 Այդ միննո՞ւյն ձայնով նա՛ ուսուցիչը՝
 Չսպեց իրեն, երբ ինքը մի գյուղացու
 Ուզում էր սառցապատ ճանապարհից գցել,
 Որովհետև այդ բուրձ գյուղացին
 Համոզել էր, թե ինքը գիտե ճանապարհը,
 Բայց հասցրել էր իրենց անդունդի, —
 Եվ այժմ, նո՛ւյն ձայնով, նա հորդորում էր հար
 Անդավաճան մնալ իր ուխտին: —
 Եվ նա մնաց: — Հապճեպ մի շարժումով
 Գիրքը ծալեց, դրեց արկղում ավանդական,
 Հետո հավաքեց նամակները ու մի
 Դառն հայացքով — երկա՛ր, վերջի՛ն անգամ
 Դիտեց թղթերը, արկղը, պատերը սենյակի,
 Արկղը փակեց, հագավ վերարկուն,
 Գլխարկը դրեց կոնատակին —
 Եվ ելավ դուրս: —

Առավոտ էր արդեն: — Այգիների վրա
Արդեն փռել էր իր լույսը ծիրանեգույն
Արարատյան արևը — և հուրհուրան
Առավոտվա միգում
Հեռուն, հորիզոնի վաղընջական ծիրում
Արթնանում էր Մասիսը վեհափառ,
Որպես լուսե ցնորք, որպես հեռու
Բարեկամ անդավաճան, կամ եղբայր:
Գիշերը չէր քնել: — Հոգնած էր, վաստակած,
Խոհերը խառնիխուռը և վրդովյալ, —
Հոգնած էր ու տխուր, — երբ դուրս եկավ սակայն—
Առավոտվա վեհությանը թովված՝
Զգաց հանկարծ իրեն այնքա՛ն թեթև,
Եվ այնքա՛ն, այնքա՛ն թարմացած,
Որ ամե՛նը, ամե՛նը, որ մնում էր ետևը,
Իբրև ցնորք անցած —
Թվաց անգին ու քաղցր, հեռու ու անիրական,
Սրբագործված, ինչպես ոսկեղեն հուշ —
Եվ նա քայլեց հաստատ, քայլով սովորական,
Ինչպես գնում են գործի, որ կարևոր է հույժ:
Դեմը — դաշան էր անծայր, իսկ հեռվում Մասիսը,
Լյառն այն վսեմ, որի ճանապարհով մի օր
Բարձրացել էր ինքը և սառցանիստ

Գեղեցկությանը գերվել: — Եվ այժմ, մենավոր
Նա գնում էր կրկին դեպի հեռուն այն լուրթ,
Դեպի լյառը անհաս ու վեհանիստ, —
Դեպի գագաթը բարձր, որ իր ժողովուրդը
Համարել է հավետ իր գոյության խորհուրդը, —
Որ ճաշակե այնտեղ հավերժական հանգիստ...

1933. II. 20